

Bij het derde deel van L. Wils'

Geschiedenis van het Davidsfonds*

Romain VANLANDSCHOOT

In 1989 beëindigde Lode Wils zijn drieledig project, waarbij 70 jaar Davidsfonds (1875-1945) aanleiding gaf tot een breed uitgewerkt fresco van de Vlaamse Beweging. Daarbij schuwde de auteur geen boude en controversiële uitspraken en legde hij over de drie delen (I, 1977; II, 1985; III, 1989) een geheel eigen constructie aan. Een beetje simplistisch samengevat valt deze constructie uiteen in drie ongelijke, goed herkenbare en aparte tekstonderdelen: een samengebalde thesis aan het begin, waarbij een retrospectie op de klassieke visie van de Vlaamse Beweging niet zelden met een zekere onverschrokkenheid aan grondige herziening onderworpen wordt; een onderzoeksgedeelte over de evolutie van de Beweging in de betrokken tijdsomschrijving (I, 1875-1914; II, 1914-1936; III, 1936-1945), dat van nabij de talloze onderzoekingen en publikaties volgt, die na 1975 de markt overstroomden (Wils getuigt van een razende leesdrift); en ten slotte een eigen gedeelte (en daar ging het bij de opdracht eigenlijk om) over de geschiedenis van een grote Vlaamse, katholieke vereniging. *In en rond Wereldoorlog II*, over de korte periode 1936-1945, dus nauwelijks een decennium, wijkt niet wezenlijk af van het patroon van de vorige delen, al wordt de specifieke inbreng van het Davidsfonds nu logischer verdeeld. Het was te verwachten dat dit derde deel met argusogen zou bekeken worden, hier en daar niet zonder vooringenomenheid. In dit tijdschrift past echter alleen een kritisch-wetenschappelijke benadering en waardering.

Wils begint zijn derde deel met een aantal beschouwingen over het cruciale scharnierjaar 1936. Laten we even de belangrijkste besluiten uit zijn tweede deel (II, 1985, 299-304), waarin hij bij dit memorabele jaar uit het interbellum aanbelandde, op een rijtje zetten. „1936 was een jaar van beslissende doorbraken in de Belgische binnen- en buitenlandse politiek” (II, 299). Op binnenlands vlak bleek dat een nationalistische doorbraak te zijn. Zij was niet geheel vrij van een „ontwikkeling in fascistische zin” (II, 301). De auteur ontleedt daarbij een aantal componenten van deze fascistische ontwikkeling.

* L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging-II. Geschiedenis van het Davidsfonds. In en rond wereldoorlog II*. Davidsfonds, Leuven 1989.

Vooreerst de filiatie „tussen de ultramontaanse flamingantische traditie uit de 19de eeuw en het integraal katholicisme” (alleen, waarom wordt Hugo Verriest zonder enige nuancering in dit integralisme opgesloten?). Dat ultramontanisme wordt treffend getypeerd niet alleen als benadrukking van het religieuze, maar als er zelfs in opgaand (idem). Toch is het katholieke, en soms integralistisch katholieke Vlaams-nationalisme niet het enige kind van de ultramontaanse moeder. Grote segmenten van het traditionele katholieke denken in kerkelijke kringen, in de katholieke partij en in het verenigingsleven, over volk, staat en politiek waren (tot in 1945) aan deze moeder schatplichtig. Het Vlaams-nationalisme bij veel katholieken had een eigen gekleurde identificatie van Vlaams en katholiek. De tweede component ziet Wils in de bekende buitenlandse voorbeelden, en de „uiterst rechtse pangermanisten en grootnederlanders (stimuleerden) het Vlaams-nationalisme dat ze hadden helpen scheppen” (II, 302). Tenslotte ziet de Leuvense hoogleraar aan nationalistische zijde nog de behoefte zich te profileren aan de overzijde van, zoal niet tegen de christen-democratie. Deze gedachtengang wordt afgerond met de volgende bemerking: „de oude kerkelijke traditie van vijandigheid tegen de Franse revolutie, het liberalisme en het socialisme, vormen de belangrijkste opening in die richting” (idem), versta, in de richting van een nationalisme dat onafwendbaar afdreef naar fascistisch vaarwater. Er was echter niet alleen een oude, kerkelijke traditie (die nog gedeeltelijk aanwezig was op het katholieke congres van september 1936 in Mechelen), er waren ook de haast tot fanatisme versteende antirevolutionaire en ultrarechtse stromingen, bijvoorbeeld bij de volgelingen van Charles Maurras en bij de aanbidders van het „Derde Rijk”. Bovendien was deze antirevolutionaire stroming binnen en buiten de kerk, binnen en buiten de kring van gelovigen, reeds decennia werkzaam, ook in Vlaanderen en in België. Dit complexe historische fenomeen, dat te maken heeft met een langdurige en diepe nawerking in de 20ste eeuw, is in de historiografie nog te weinig onderkend daar waar de raakvlakken duidelijk worden met nationalisme. Het Davidsfonds heeft er in elk geval, een eeuw lang, óók mee te maken gehad.

De fascistische neiging waarover Wils het heeft, is niet alleen het kind van een weelderige ultramontaanse moeder, maar ook de vrucht van een ongemakkelijke en onvoldragen verhouding tot industrialisatie en homogene sociaal-economische groei. In dit verband is een vroegere inleidende beschouwing niet zonder belang (II, 11): „De industriële revolutie van de 19de eeuw bevorderde de verfransing. De Waalse provincies gingen meer doorwegen in België, niet alleen inzake bevolking maar vooral hun economische, sociale en culturele voorsprong (...). Het trage tempo van de economische groei in Vlaanderen (...) versterkte de verfransingsdruk”. Dit proces voltrok zich niet in het luchtledige, maar binnen een welbepaalde Belgische context. Deze inleidende beschouwing werd in III, 14 hernomen. We citeren daarom nadrukkelijk: „Sinds het einde van de 19de eeuw maakte Vlaanderen inzake industrialisatie een inhaalbewe-

ging tegenover Wallonië, en ondanks de vreselijke verarming die de Eerste Wereldoorlog had meegebracht, werd dat proces nadien doorgezet (...). Bovendien betekende industrialisatie van Vlaanderen niet zonder meer een versterking van de positie van het Nederlands en van de vlaamsgezinde politieke macht, integendeel''. Daarmee zitten we midden in een netelige problematiek. Wils ver-smalt op deze plaats het gezichtsveld tot industrialisering en taal. Er was echter veel meer aan de hand. Eensdeels bleek de Belgische structuur aanvankelijk eenzijdig geschraagd te worden door een Waalse structuur, die een economisch, politiek en cultureel overwicht veroorzaakte en taai handhaafde, anderdeels werd dit Belgische establishment van binnenuit gereformeerd door een naar het noorden opschuivende industrialisatie. Deze transformatie van binnenuit werd na 1918 niet op de voet gevolgd door een culturele en politieke machtsaanwinst in Vlaanderen, omdat de zgn. Vlaamse natievorming stelde op laattijdigheid. Wils weet toch wel dat de kortsluiting die zich in 1890-1914 heeft voorgedaan tussen de Vlaamse en de sociale beweging, kan beschouwd worden als een gevolg van de verlate transitie van agrarische naar industriële cultuur, ook al omdat vele leidende krachten van de Vlaamse Beweging behoorden tot de kleine burgerij. In deze maatschappelijke positie vonden zowel het behoudende ultramontanisme als een hevig anti-socialisme een rijke voedingsbodem. Bedoelde kortsluiting is na 1918 in sommige nationalistische kringen blijven bestaan. De corporatistische utopieën bij Van Severen en bij het V.N.V. (maar die utopieën leefden niet alleen daar) waren daar symptomatisch voor. Bij de restauratie van 1945 bleken ze nog niet helemaal verdwenen, getuige het sociale model dat Tony Herbert voor ogen stond. In het interbellum deed zich derhalve een dubbele decalage voor. De verlate industrialisering en de door de grote economische crisis verder vertraagde politieke machtsomzetting voor Vlaanderen grepen plaats op een ogenblik waarop de ervaringen van W.O.I. een plotse verscherping van het Vlaamse natiebeseef veroorzaakten. Die natievorming had, volgens Wils, „tussen 1914 en 1936 een *beslissende sprong voorwaarts gemaakt*. De schok van de oorlog had een plotse versterking veroorzaakt van het Vlaamse zowel als van het Belgische nationaal bewustzijn (...). Maar de oorlog radicaliseerde dus een belangrijke fractie van de Vlaamse Beweging tot de eis van gelijkheid door territoriale eentaligheid, en bracht een *latente tegenstelling tussen Vlaanderen en België* aan de oppervlakte''. (II, 303, cursivering van ons).

Hier laat Wils in de overgang tussen het 2de en het 3de deel een kans liggen om de acceleratie van het Vlaamse natiebewustzijn, die door hem in de periode 1914-1936 gesitueerd wordt, terug te plaatsen op langere lijnen en diepere beddingen van historische continuïteit. In zijn *Flamenpolitiek* (1974) vond hij dat de Vlaamse Beweging tot haar schade en schande in 1918 met vertraging en achteruitgang te kampen had. Zijn jongste studies schuiven hem ernstige correcties in de pen. De vraag is niet zozeer of die nationalistische die na 1918 voor het „België kapot'' kozen, gelijk hadden. „Het was immers evident dat

de door hen nagestreefde vernietiging van België en aanhechting bij Nederland, alleen maar kon gebeuren door een nieuwe oorlog die door een rechts-revanchistisch Duitsland zou gevoerd en gewonnen worden". (III, 28) Dit démasqué heeft ondertussen heel wat kwaad bloed gezet. De felle uitspraak dekt het vermoeden dat er inderdaad een onderliggende ideologische verbindingslijn is geweest naar de collaboratie in de Tweede Wereldoorlog. Maar dat moet nog precies in kaart gebracht worden. De vraag, waar alles om draait, is o.i. of die zogenaamde Vlaamse natie in 1936 bestand was tegen de immense uitdagingen, die in de volgende vier jaren uitmondde in de nieuwe wereldoorlog. Waar stonden dus Vlaanderen en de Vlaamse Beweging in 1936, en waarin bestond de zwakheid van de beweging, nadat de monarchie de verwezenlijking van het minimumprogramma met een tiental jaren had kunnen verdagen (III, 17)? „De zwakheid van de Vlaamse Beweging, niet alleen op het parlementaire vlak maar nog meer op het economisch-sociaal-culturele, liet de politieke besluitvorming grotendeels in handen van de traditionele elite onder leiding van de Koning". (III, 21). Was aan deze situatie in 1940 al een einde gekomen? Duidelijk niet. Maar dit betekende dan dat het Belgische vaderland zoals in 1918 ook in 1945 ongeschokt, ja zelfs versterkt uit het conflict gekomen is. De zwakheid betrof voornamelijk de nationalistische formaties. (III, 26).

Deze uitvoerige beschouwingen over het cruciale jaar 1936 leiden als van zelf naar een belangrijke uitspraak van Wils. Onder de titel *Concentratie tegen links volksfront* stelt de auteur: „Van 1936 tot 1940 werd de Belgische en vooral de Vlaamse politiek beheerst door twee strekkingen, die samenvielen en elkaar versterkten maar die elkaar gedeeltelijk ook doorkruisten en afremden: aan de ene kant de links-rechtse polarisering met de vorming van een rechtse concentratie, aan de andere kant de vorming van een katholiek-Vlaamse concentratie. Een derde variant, namelijk een rechts-Vlaamse concentratie, zou in 1940-1941 worden doorgevoerd onder de bezetting". (III, 53). Men kan stellen dat de specifiek Belgische links-rechtse polarisering ononderbroken, ten minste latent, in het politieke bedrijf aanwezig was. Dat was reeds in de parlementaire verkiezingen van november 1932 zo. Het was, na 1944-45, opnieuw het geval, uitmondend in de schoolstrijd van 1954. Telkens trad deze polarisatie op in het werkveld van het middelbaar onderwijs. De heropleving of versterking van deze polarisatie in de jaren 1932-1936 versterkte „de banden tussen katholieken en nationalisten" (III, 31), en vergrootte „de kloof tussen de Vlaamse beweging en de antiklerikale partijen, bijzonder de socialistische" (III, 34). Bovendien, beweert Wils, „de gevolgen daarvan werken door tot op vandaag" (III, 34).

Hoezeer hij ook poogt deze uiterst ingewikkelde geschiedenis glashelder voor te stellen, toch blijven er nog ernstige vragen. Onmiddellijk na de verkiezingen van 24 mei 1936 en in afnemende golven voelbaar tot die van 2 april 1939 traden een reeks van concentratiepogingen op, „gedeeltelijke frontvormingen die zowel links als rechts plaatsgrepen „en elkaar" opjoege in een spiraal".

(III, 61). Het boek staat dan uitvoerig stil bij de rechtse concentratie en houdt het midden tussen de oude synthese van de Zweedse politoloog C. Höjer (1946, *Le régime parlementaire belge de 1918 à 1940*, niet vermeld in het voetnotenapparaat en de bibliografie) en de nieuwe synthese van E. Gerard (1985). In deze rechtse concentratie is de verhouding tussen katholieken en nationalisten in Vlaanderen zeer confuus, verward en verwarrend voor de hedendaagse lezer. Symptomatisch daarvoor zijn de uitspraken van Leo Vindevogel (III, 63), van wie Wils verder nog zegt, in de *Epiloog* (III, 284), hoe weinig ze te maken hadden met vlaamsgezindheid, maar des te meer met „uiterst rechtse opvattingen”. In elk geval, het A.C.W. (dat ook een Vlaams programma had) wou niet weten van een „rechtse” concentratie. En wou iedereen in het Davidsfonds of zelfs in het V.N.V. „ook nog een Vlaamse concentratie” (III, 71)? Wij geloven van niet. Na de studie van Wils is er zeker behoefte aan een onderzoek naar de „sterke weerstanden” (III, 75). Toch had de Vlaamse concentratiepoging medegeholpen om het V.N.V. overeind te houden: „België begon te barsten” (III, 86). Ze had zelfs moeite door te dringen tot aan de basis.

Hier bestudeert Wils de concentratie zoals ze voorkwam in het Davidsfonds. Het is een van zijn beste hoofdstukken geworden (III, 90-125). In zijn tweede deel (over de periode 1914-1936) was deze Vlaams-katholieke organisatie expliciet slechts aan het einde aan bod gekomen (II, 246-289). Hier wordt het Davidsfonds, in het veel kortere bestek 1936-1945, verscheidene keren in de diepte onderzocht (zie III, 158-185; 197-224 en 255-260). De auteur wil „het aandeel van het Davidsfonds in de Vlaamse bewustwording tijdens de bewegende vooroorlogse jaren” (III, 92) schetsen. Meesterlijk is de verscheurende weerslag van de verkiezingen van mei 1936 op de lokale besturen aangegeven, en hoezeer van onderuit gepleit wordt voor een stevige (anti-linkse) Vlaamse concentratie. Is die A. De Poortere uit Eeklo (III, 101), die op 11 juni 1936 pleit vóór een Vlaams-nationaal eenheidsfront, dat tegelijk een front zou zijn van allen die „rechts” staan...”, dezelfde als die van Volk en Kunst tijdens de Tweede Wereldoorlog”? Alleen de vierde paragraaf, *De gemeenteraadsverkiezingen van 1938: Amter burgemeester* (III, 119 e.v.), had kunnen aangevuld worden met een aantal specimina zowel van locale concentratiepogingen als van tegenstand daartegen. Op meerdere plaatsen heeft het A.C.W. zich sterk verzet tegen concentratie op gemeentelijk niveau. Wils haalt de bespreking van het Hoofdbestuur van 29 maart 1938 aan, en een al te beknopte samenvatting van de lijstvormingen (III, 121).

In het Vierde hoofdstuk trekt Wils de oorlogperiode binnen. Het succes van het V.N.V. in 1939 wijt hij aan twee factoren: een breed verspreid fascistisch ideeëngoed en het politieke Vlaams-nationalisme zowel als het culturele nationalisme” dat de katholieke zuil grotendeels doordrongen had” en „een duidelijk ‘anti-belgicistisch’ stempel droeg”. (III, 128). Als een rode draad doorheen heel het oeuvre loopt de herhaalde bevestiging van de verbinding in de

Vlaamse Beweging tussen Vlaams en katholiek' (III, *Epiloog*, 285). Wils heeft geen aandacht voor de minderheidsfactor van de Vlaamse vrijzinnigen in de geschiedenis van de Vlaamse Beweging. Hij heeft echter gelijk waar hij aantoonde dat een deel van het katholieke vlaams-nationalisme, dat geen loyaliteit meer opbracht voor de „slechte” staat België, uiterst vatbaar was om in de „nieuwe” orde van zaken, na 10 mei 1940, orde op zaken te stellen en de macht te veroveren. Symptomatisch daarvoor zijn de rede van Frans Daels op 27 augustus 1939 op de IJzerbedevaart („Wij zijn een volk”, herhaald in 1940, 1941...), en het streven van de V.O.S. in die laatste zomermaanden (III, 141). Maar het is onduidelijk waar precies het Davidsfonds stond: „het hoofdbestuur zou zelf nooit een even radicale taal gebruiken” als Daels of V.O.S. (idem).

De greep naar de macht was een doelstelling van het V.N.V. (III, 151 e.v.) Dit betekende de vernietiging van het Belgische regime, of zoals Daels in de herfst van 1940 zei, „beletten dat er een „Belgische” nieuwe orde zou tot stand komen. (III, 155). Alleen, de *Militärverwaltung* zag dat anders. Er ontstond zo goed als onmiddellijk een opbodpolitiek „om de gunst van de nieuwe heersers definitief te verkrijgen”. (III, 157). Wat heeft het Davidsfonds in deze machtsstrijd gedaan en wat betekent „aanpassen bij de nieuwe omstandigheden”? (III, 158). Secretaris Amter heeft toch meer gedaan dan de IJzerbedevaart van 18 augustus 1940 aan te bevelen (III, 160)? Uit zijn bijgehouden persknipsels blijkt toch hoe groot zijn angst was géén plaats te verkrijgen in de „reorganisatie van onze culturele bedrijvigheid”, zoals in V.N.V.-middens werd vooropgezet (III, 163). In elk geval ging hij een flink stuk mee met J. Van Overstraetens Verbond van Vlaams Verenigingen. In deze grote verwarring (III, 167) zijn er twee DF-dokumenten die de allergrootste aandacht vragen. Het eerste oorlogsnummer van *Leiding*, eind augustus 1940, publiceert een tekst, *Het Davidsfonds vóór de nieuwe orde* (alleen ondertekend door Amter!). Het hoofdbestuur gaf op 1 september een *Manifest* uit. Een uiterst beknopte samenvatting (III, 168-169) maakt ons niet wijzer. Zeker hier had Wils er beter aan gedaan de integrale tekst van beide documenten in bijlage te geven. Zulke teksten vereisen een stipte en indringende exegese. En in een geschiedenis van het Davidsfonds (toch de ondertitel van het werk?) is dit onmisbaar.

De aanvankelijk aarzelende houding („temporiseren...” III, 171) hield op, toen het Davidsfonds door had dat het in de tang zat tussen de cultuurwerking van het V.N.V. enerzijds en de nieuwe Cultuurraad anderzijds (III, 175). Achteraf, in januari 1945, schetste Amter de situatie: „Van drie zijden uit werden we bestookt: door de triestige „Mechelaren” met De Pillecyn aan het hoofd, door de valse Cultuurraad en door het V.N.V. Het Davidsfonds heeft steeds kordaat alle samenwerking afgewezen... De obstructie van het Davidsfonds heeft de Cultuurraad tot machteloosheid gedoemd” (citaat op III, 257).

De uitspraak van Amter wijst erop dat, zoals Wils het zelf schreef in het maandelijks magazine van het Davidsfonds, *Omtrent* (januari 1990, 6, 7), in een terugblik op zijn eigen werk, „het tijdens de wereldoorlog ook (ging) om de culturele macht”. Paragraaf 5 van het vierde hoofdstuk behandelt deze machtsstrijd (III, 171 e.v.). Centrale figuur in dit Davidsfondsverhaal is Filip de Pillecijn. Deze had een belangrijke functie in de organisatie *Volk en Kunst* en in de *Cultuurraad*, wat Wils toelaat, op zijn eigen snelle en consequente wijze, beide instanties in alle omstandigheden als versmolten te zien. Het lijkt ons dat de waarheid hier een tikkeltje moet gepreciseerd worden. Het V.N.V. heeft uit alle macht gepoogd het culturele initiatief dat onbetwistbaar in handen was van de SS-gezinde Cultuurraad (oprichting in oktober 1940), voor eigen doelstellingen te veroveren, door aan te leunen bij de Militärverwaltung. Ook hier openbaart zich de tweespalt, waarop we verder nog even terugkomen. Het Davidsfonds heeft in feite een dubbele strijd gestreden: enerzijds tegen *Volk en Kunst* (van V.N.V.-signatuur), anderzijds tegen de *Cultuurraad* (De Vlag, SS). Uit het omvangrijke Davidsfonds-archief blijkt nu dat de scherpe tegenstelling met de Cultuurraad (Verschaeve, Vandewiele, De Pillecijn, Van Roosbroeck) in de geschiedschrijving onvoldoende was uitgetekend. Amter zou het gehad hebben over „de dictators van de Cultuurraad” (III, 183). De persie steeg ten top in de lente van 1941 (III, 199, 200). In de inhoudstafel stelt Wils (III, 6) dat het V.N.V. zijn machtspositie op het culturele terrein uitbouwde via de Cultuurraad. Wie de geschiedenis van deze door de Duitsers opgelegde instelling (formeel door de Militärverwaltung) nagaat, weet dat van meet af aan, en op basis van richtlijnen uit de Duitse SS-instanties, de invloed van het V.N.V. met succes geweerd werd. De licentiaatsverhandeling van Frank Seberechts, aan de Gentse universiteit in 1984 voorgelegd, *De Vlag. Van Kultuurbeweging tot partij (1940-1944). Een studie over nationaal-socialistische machtsverwerving* (promotor: prof. dr. H. Balthazar — het boek werd intussen uitgegeven als nr. 1 in een nieuwe historische reeks, door het A.D.V.N.), laat er geen enkele twijfel over bestaan: vanaf augustus 1940 is de SS-infiltratie begonnen. In dit machtsverwervingsproces is de Cultuurraad een belangrijk element. Bovendien heeft het V.N.V. vanaf 1942 aan een georganiseerde tegenzet gedacht: de Provinciale (en later Interprovinciale) Cultuurdienst (III, 206). Het hoofdbestuur van het Davidsfonds heeft zich tegenover beide instanties verdedigd en afgezet, hoezeer Amter aanvankelijk ook geneigd was om de aansluiting met *Volk en Kunst* te wagen (III, 178). Mgr. Arthur Janssen heeft deze zachte aanloop tot culturele collaboratie afgeremd. En dat Amter zich met zijn eigen tekst uit 1940 net iets te ver had gerisikeerd, was in de loop van het voorjaar 1941 aan de basis (en hogerop) nog voelbaar (III, 200). In de reeds hoger geciteerde eigen terugblik in *Omtrent* (januari 1990, 8) beschrijft Wils hoe spectaculair de ledencijfers in 1942-1944 stegen. „Dat wijst erop dat het Davidsfonds kon blijven rekenen op de inzet van vele honderden

kaderleden, bijzonder bij de geestelijkheid die hier een middel zag tot culturele bedrijvigheid buiten de officiële, min of meer besmette cultuurpolitiek''. Had Wils deze opmerkelijke vaststelling niet beter en uitvoeriger in het boek behandeld? Bijvoorbeeld had de hypothese kunnen getoetst worden, dat het Davidsfonds een groot deel van het katholieke flamingantisme voor betere tijden heeft bewaard; of nog, of de soms verbitterde opmerkingen van Verschaeve en Callewaert tegen hun geestelijke collega's daar niet mee te maken hadden?

We zouden onrechtvaardig zijn als we de vele bladzijden van dit verhaal van het Davidsfonds in interactie met *Volk en Kunst* en de *Cultuurraad* niet zouden beschouwen als de meest revelerende van het gehele boek. Een groot aantal lezers dat geneigd is de turbulente geschiedenis van deze katholiek-Vlaamse vereniging ter zijde te schuiven, om met beklemmende verwachting uit te zien naar een volledige synthese van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging in oorlogstijd, bevrijding en repressie, komt bedrogen uit. Minister van State Frans van der Elst, die zeker tot deze groep behoort, verweet in *Wij* (1 december 1989, 18) dat dit deel van het boek (III, 151-159; 186-197; 224-241 en het gehele zesde hoofdstuk *Puin ruimen*, 243-283) „een vrij algemeen eerder schematisch overzicht is'', dat niet vrij is van eenzijdigheid en partijdigheid. Hierbij willen we drie bedenkingen formuleren.

De eerste bedenking geldt de geschiedenis van het bezettingsbestuur zelf. Hoewel Wils 18 keer verwijst naar de omvangrijke studie van Albert de Jonghe, *De strijd Himmler-Reeder...* (1974-1984) blijft de indruk hardnekkig hangen dat hij de tegenstellingen zowel tussen Militärverwaltung en SS als tussen V.N.V. en DeVlag minimaliseert. In de in 1990 verschenen jubileum-brochure van het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (Brussel) waarin de historiografie over deze oorlog in ons land in een survey wordt samengevat, beweert Wils dat nog eens. Op basis van *In en rond Wereldoorlog II* kan dat niet. Natuurlijk heeft gij gelijk dat collaboratie hoe dan ook te maken had met het nationaal-socialistische systeem (III, 184). Hij heeft o.i. niet meer het volle gelijk, als hij vlot beweert geen verschil te zien tussen Himmler en Reeder in de doelstellingen en uitvoering van de Flamenpolitiek. In voetnoot 3 (III, 187) wordt gesteld: „Er bestond geen fundamentele tegenstelling tussen de doeleinden van de Militärverwaltung en die van de SS, ook niet ten opzichte van het V.N.V.'' Dit is een simplificatie die in strijd is met de resultaten van tientallen jaren onderzoek, ook van Duitse zijde. Alleen al het werk van B. Wegner, *Hitlers politische Soldaten. Die Waffen-SS 1939-1945. Studien zu Leitbild, Struktur und Funktion einer nationalsozialistischen Elite* (Paderborn, 1982) had de impulsieve hoogleraar tot grotere voorzichtigheid kunnen aanmanen.

De tweede bedenking sluit nauw aan bij de vorige. Wils ziet nauwelijks een verschil tussen V.N.V. en DeVlag en SS. Het ligt voor de hand dat het V.N.V. en zijn nevenorganisaties de belangrijkste voedingsbodemp en rekruteringsge-

bied gevormd hebben voor SS, DeVlag...'' (III, 189). Hoezeer de auteur gepoogd heeft een nieuwe geschiedenis te schrijven van de collaboratie, die van het V.N.V., als geheel, moet nog gemaakt worden. Niet alleen zijn belangrijke bronnen nog niet ontsloten (bijvoorbeeld de papieren Elias, het volledige oorlogsdagboek van Callewaert), of onderzoeksterreinen nog niet geheel omgewoeld (bijvoorbeeld de kwestie van het Duitse geld). Ook hier overheerst de neiging tot simplicatie. Hoe moeilijk het V.N.V. als één homogene en gesloten formatie kon beschouwd worden toont Wils aan in de behandeling van de aarzelingen van Daels, Callewaert, Van Assche (III, 192-193). Zeker dit soort Vlamingen bleef in de ogen van Amter waardevol, in tegenstelling met de anti-nationale SS-ers (III, 225). Niet alleen Paul Struye maar ook Wils roept de groeiende haatgevoelens van de bevolking in om het wegvagen van dit onderscheid te verklaren. De politieke opinie zal wel zo gereageerd hebben, maar is daarom de feitelijke geschiedenis van het V.N.V. zo verlopen als de auteur ons schetst. Een te groot aantal nieuwe en vernieuwende publicaties (Br. De Wever, P.-J. Verstraete, A. Dantoing, de *Gedenkschriften* van Verschaeve) tonen aan hoezeer het diepgrondende veldwerk over de collaboratie nog aan de gang is. Het boek van Wils roept o.i. meer op tot aandacht voor dit veldwerk, dan dat het een afsluitende synthese is.

Dit geldt a fortiori bij onze laatste bedenking. Het zesde hoofdstuk, *Puin ruimen*, althans de paragrafen 1-3 (III, 243-273) roepen de grootste weerstanden op. Niemand betwijfelt de acute situatie van burgeroorlog die zich voordeed na 3 september 1944, waarin vervlechting van verzet met criminaliteit (III, 246) onvermijdelijk geworden was. De twee uitzendingen van Maurice De Wilde in 1991 over de repressie hebben dat op schrijnende wijze in beeld gebracht, al zijn ook deze uitzendingen (door sommigen nu plots bejubeld) niet zo maar te beschouwen als gefundeerde historiografie. Volgens Wils was de regering in Londen op de hoogte van wat er zich in het bezette land afspeelde en na de bevrijding zou afspelen (III, 248). Bevrijding en repressie deden de links-rechtse polarisering overmatig toenemen (III, 254, 260, 262). De koningskwestie consolideerde zo mogelijk nog deze tegenstelling (III, 265-266). Noch Wils, noch Lord Keyes jr. (1989), noch W. Pauwels (1990, *De verdachten van september '44*) lossen dit pijnlijke vraagstuk op. De geschiedenis van de jaren 1944-1945 en van de periode 1945-1950 (die al te summier en haastig afgewerkt is, III, 273-283) zijn nog erg onvoldoende opengelegd, hoe zeer dit ook wenselijk is. In zijn *Flamenpolitiek* (1974) zag Wils een door het activisme met schade en schande vertraagde Vlaamse Beweging na de Eerste Wereldoorlog. Het tweede en derde deel van zijn *Honderd jaar Vlaamse beweging* nuanceerden gevoelig de harde uitspraak. In grote trekken stemt de Leuvense hoogleraar overeen met de conclusie van M. Ruys: „Aan de IJzer ontstond het besef dat het Vlaamse rechtsherstel ook een hervorming van de staatkundige structuren vereiste. De gedachte groeide in het interbellum tot een politieke beweging voor federalisme en culturele autonomie. Daags voor de Tweede We-

reldoorlog was zij doorgedrongen in de brede gelederen van de Vlaamse opinie en in de meeste Vlaamse partijen (...). De kulturele autonomie was in 1939 rijp voor institutionalisering; alleen de Duitse inval verhinderde de totstandkoming van een eerste staatsrechtelijke structuur". (*Jaarboek Vlaamse Beweging*, 1988, 10). Hierop is zeker een breuk gevolgd. „Een niet onaanzienlijk segment van de voorvechters van politieke autonomie koos voor samenwerking met het nationaal-socialistische Duitsland en ging mee ten onder in de ineenstorting van het *Reich*". (idem, 11). Op deze ineenstorting entte zich de links-rechtse polarisatie, en kon, zoals Wils ook aanduidt, het unitaire belgicisme *aanvankelijk* het terrein beheersen (III, 256). Het is juist dat de inbreng van het jonge Vermeylenfonds in het herstel van de Vlaamse Beweging van het allergrootste belang is geweest. (III, 280-281). Heeft het Davidsfonds en 1945 snel de weg gevonden naar de jongere generaties? Het is zeer de vraag. Het eerste grote congres van 22 september 1946 was ontgoochelend (III, 273). In het reeds eerder geciteerde opstel van Ruys, onder de titel *Vijf beslissende brugjaren 1945-1950*, staat: „Heel spoedig na de Bevrijding ontstond in de jongere generatie, in uiterst moeilijke en ondankbare omstandigheden, een reactie op het belgicistische offensief. Zij legde de grondslag van wat in de jaren vijftig zou uitgroeien tot een vernieuwde Vlaamse beweging". (1988, 12). Ruys heeft daarbij de generatie van *Golfslag* voor ogen. Maar staat deze generatie voor het geheel? Wij geloven van niet. Het woord van beiden, Ruys en Wils, is het eerste, niet het laatste in een breder onderzoek naar het nabije, maar dan toch weer al verre verleden na collaboratie, bevrijding, repressie, herstel van Vlaamse Beweging.

De epiloog (III, 284-286) is nutteloos. De sprong van 1945 naar het heden neemt te veel horden in een keer. Er ontbreken nog te veel verklaringsgronden voor de ingewikkelde gebeurtenissen en interactie van stromingen in de periode 1940-1950. Zeker het derde deel van Wils heeft vele vragen gesteld, waar niet meer kan aan voorbij gegaan worden, maar een voltooide synthese over de continuïteit of discontinuïteit van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging binnen het blikveld van de jaren 1936-1945 is het (helaas) niet geworden.

Hondstraat 4
8700 Tielt

ERRATUM

Op blz. 252 van Wetenschappelijke Tijdingen nr. 4, 1990 is op regel 24/25 een deel van het citaat wegvallen. De zin moet luiden:

Voor hem bood Conscience meer dan Bosboom, Drost of Hofdijk namelijk, „zulk een ontroering in héel mijn lichaam, ook dat houd ik voor de bevrediging van een hogeren aesthetischen eisch". (p. 382)